

УДК 338.48-025.14:332.146.2

ІНТЕГРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ ДО СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС

Наталія Фалович

Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0003-1651-3022

Резюме. Досліджено потенціал інтеграції національної моделі волонтерського туризму до стратегій сталого розвитку територіальних громад у мирний та воєнний час. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентними гуманітарними викликами, а саме, станом на лютий 2026 року кількість жертв серед цивільного населення перевищила 42 000 осіб, кількість внутрішньо переміщених осіб сягнула 3,7 мільйона, а рівень охоплення гуманітарною допомогою становить лише 42% від цільового показника. У відповідь на ці виклики сформувався феномен волонтерського туризму, що поєднує ознаки туризму, волонтерства та професійної залученості бізнес-лідерів. Теоретичним підґрунтям дослідження слугує концепція волонтерського туризму, запропонована Стівеном Вірінгом, яка наголошує на принципі взаємності між волонтерами та приймаючими громадами. Емпіричну базу становить аналіз Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки, здійснений за принципом «потенціал-прогалина-адаптація». На матеріалі Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки проведено оцінювання інституційної готовності регіональної політики до сприйняття цього феномену. Виявлено дуальну природу документа, який з одного боку містить розгорнуту матрицю соціальних, екологічних та культурних проблем, що формують об'єктивний запит на волонтерську активність, а з іншого, – демонструє концептуальну невизначеність щодо самого поняття волонтерського туризму як економічного явища. Встановлено, що найбільш релевантними точками входу для інтеграції досліджуваної концепції є оперативні цілі, пов'язані з розвитком туристичної індустрії, збалансованим природокористуванням та молодіжною політикою. На основі порівняльного аналізу фінансової спроможності територіальних громад регіону запропоновано поляризовану модель організації волонтерських потоків, що передбачає розмежування функцій громад-донорів та громад-реципієнтів. Обґрунтовано, що за умов належного інституційного оформлення волонтерський туризм здатен трансформуватися із ситуативної благодійної практики на системний інструмент збалансованого територіального розвитку, ефективний як у період стабільності, так і в умовах воєнних викликів.

Ключові слова: волонтерський туризм, територіальні громади, сталий розвиток, Стратегія розвитку, соціальна відповідальність, воєнний стан, Тернопільська область.

Дата надходження 23.04.2026

Дата прийняття 05.05.2026

Дата публікації 25.06.2026

UDC 338.48-025.14:332.146.2

INTEGRATION OF THE NATIONAL MODEL OF VOLUNTEER TOURISM INTO STRATEGIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN PEACE AND WAR TIME

Nataliya Falovych

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

Summary. The article explores the potential of integrating the national model of volunteer tourism into strategies of sustainable development of territorial communities in peace and wartime. The relevance of the study is due to unprecedented humanitarian challenges, namely, as of February 2026, the number of civilian casualties exceeded 42,000 people, the number of internally displaced persons reached 3.7 million, and the level of humanitarian assistance coverage is only 42% of the target. In response to these challenges, the phenomenon of

business volunteer tourism has been formed, combining features of tourism, volunteering, and professional involvement of business leaders. The theoretical basis of the study is the concept of volunteer tourism proposed by Stephen Wiering, which emphasizes the principle of reciprocity between volunteers and host communities. The empirical basis is the analysis of the Ternopil Region Development Strategy for 2021–2027, carried out according to the principle of «potential-gap-adaptation». Based on the material of the Ternopil Region Development Strategy for 2021–2027, an assessment of the institutional readiness of regional policy to perceive this phenomenon was carried out. The dual nature of the document was revealed: on the one hand, it contains a detailed matrix of social, environmental and cultural problems that form an objective demand for volunteer activity, and on the other hand, it demonstrates conceptual uncertainty regarding the very concept of volunteer tourism as an economic phenomenon. It was established that the most relevant entry points for the integration of the studied concept are operational goals related to the development of the tourism industry, balanced environmental management and youth policy. Based on a comparative analysis of the financial capacity of territorial communities in the region, a polarized model of organizing volunteer flows was proposed, which involves the separation of the functions of donor communities and recipient communities. It is substantiated that, provided that it is properly institutionalized, volunteer tourism can transform from a situational charitable practice into a systemic tool for balanced territorial development, effective both in periods of stability and in conditions of military challenges.

Key words: *volunteer tourism, territorial communities, sustainable development, Development Strategy, social responsibility, martial law, Ternopil region.*

Received 23.04.2026

Accepted 05.05.2026

Published 25.06.2026

Постановка проблеми. Сучасні кризові явища, спричинені повномасштабною війною в Україні, актуалізували потребу в пошуку нетрадиційних механізмів підтримання територіальних громад. Волонтерський туризм дедалі частіше виявляє себе як дієвий інструмент такого підтримання, проте залишається концептуально неінтегрованим у систему стратегічного планування регіонального розвитку. Виникає суперечність між наявним потенціалом цього феномену та відсутністю науково обґрунтованих підходів до його вбудовування в чинні стратегічні документи територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним фундаментом дослідження слугують роботи Стівена Вірінга, який заклав основи розуміння волонтерського туризму як діяльності, що поєднує рекреацію з вирішенням соціальних та екологічних проблем. Концепція солідарного туризму, розвинен у працях зарубіжних дослідників, розкриває мотиваційні аспекти волонтерської поведінки в умовах гуманітарних криз. Водночас у вітчизняному науковому дискурсі питання інтеграції волонтерського туризму до регіональних стратегій сталого розвитку залишається практично не розробленим, що й зумовлює наукову новизну з пропонованого дослідження.

Мета дослідження є обґрунтування можливостей та розроблення практичних рекомендацій щодо інтеграції національної моделі волонтерського туризму до стратегій сталого розвитку територіальних громад. Невирішеною раніше частиною загальної проблеми є відсутність науково обґрунтованих механізмів адаптації чинних регіональних стратегій до потреб і можливостей волонтерського туризму як інструменту збалансованого територіального розвитку в умовах мирного та воєнного часу.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети в статті послідовно вирішуються такі завдання: здійснити теоретичну концептуалізацію волонтерського туризму в контексті сталого розвитку територіальних громад; провести критичний аналіз Стратегії розвитку Тернопільської області на предмет виявлення точок входу для інтеграції досліджуваної концепції; ідентифікувати концептуальні прогалини та обмеження чинної стратегії; запропонувати диференційовану модель організації волонтерських потоків на основі аналізу фінансово-економічної поляризації територіальних громад регіону.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна російська агресія проти України спричинила не лише гуманітарну катастрофу, а й глибоку трансформацію усталених соціально-економічних практик. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на лютий 2026 року загальна кількість жертв серед цивільного населення перевищила 42 000 осіб, з яких понад 12 500 – загиблих. Лише в липні 2025 року зафіксовано найвищий із травня 2022 року рівень постраждалих серед мирного населення, а в серпні з Донецької області було евакуйовано понад 42 000 осіб. Кількість внутрішньо переміщених осіб сягнула 3,7 мільйона, з яких 2,5 мільйона отримали щонайменше один вид гуманітарної допомоги, що становить лише 42% від цільового показника у 4,8 мільйона, визначеного Планом гуманітарних потреб і реагування на 2025 рік.

У відповідь на ці виклики сформувався новий феномен волонтерського туризму. Протягом перших місяців війни до України прибуло близько 20 000 осіб із понад 50 країн, чия діяльність поєднувала ознаки туризму, волонтерства та професійної залученості. Це явище концептуалізується як «діловий волонтерський туризм» – діяльність бізнес-лідерів, які, перебуваючи поза зоною активних бойових дій, мобілізують корпоративні ресурси, професійні компетенції та галузеві мережі для гуманітарного підтримання постраждалих регіонів із подальшою особистою участю в доставці допомоги та безпосередній взаємодії з місцевими громадами.

Понад 40% загального обсягу гуманітарної допомоги у 2025 році було спрямовано на прифронтові громади, де через постійні обстріли зруйновано понад 250 000 об'єктів інфраструктури, а доступ до базових послуг залишається критично обмеженим. Водночас міжнародні гуманітарні організації змушені скорочувати присутність у найнебезпечніших районах. У цих умовах особиста присутність бізнес-лідерів на постраждалих територіях виконує потужну символічну функцію, формуючи синергію між гуманітарними зусиллями, програмами відновлення та державними ініціативами.

Волонтерський туризм постає як інноваційна відповідь підприємницького середовища на екзистенційні виклики війни, закладаючи підвалини нової парадигми корпоративної соціальної відповідальності в екстремальних умовах.

Волонтерський туризм як наукова категорія пройшов складний шлях концептуалізації від спрощеного розуміння як альтернативної форми подорожей до визнання його складним багатовимірним феноменом, що має безпосередній вплив на розвиток територіальних громад. Перебуваючи на перетині туризмології, соціології, психології та економіки, цей феномен дедалі частіше розглядається не лише як різновид туристичної активності, а як дієвий інструмент посилення спроможності громад, особливо в умовах кризових трансформацій.

У контексті територіальних громад це визначення набуває особливого значення та закладає основу для розуміння волонтерського туризму як механізму, що органічно поєднує рекреаційну складову із задоволенням конкретних локальних потреб – від інфраструктурного відновлення до соціального підтримання вразливих груп населення.

Важливим концептуальним уточненням є те, що волонтерський туризм спрямований на сприяння взаємності між учасниками та приймаючою громадою. Саме ця риса вирізняє його з-поміж інших форм туризму і робить особливо цінним для стратегій сталого розвитку територій, де громада виступає не пасивним реципієнтом допомоги, а рівноправним партнером, чії потреби, ресурси та потенціал визначають зміст і спрямованість волонтерських ініціатив. Такий підхід створює передумови для інтеграції національної моделі волонтерського туризму до довготривалих стратегій територіального розвитку як у мирний час, так і в умовах воєнних викликів, коли здатність громад до самоорганізації та залучення зовнішнього ресурсу стає критичним чинником стійкості.

Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки є надзвичайно потужною та комплексною основою, яка, попри пряму відсутність у ній терміна «волонтерський туризм», містить величезну кількість точок входу для інтеграції цього концепту. Аналіз побудовано за принципом «потенціал-прогалина-адаптація».

Другою вагомою перевагою Стратегії є наявність у ній готових інституційних рамок, що корелюють із глобальними цілями сталого розвитку. Документ наскрізно інтегрований із сімнадцятьма Цілями сталого розвитку ООН, що підтверджується спеціальною таблицею відповідності, де зафіксовано сильний або опосередкований зв'язок із переважною більшістю компонентів. Це є ключовою перевагою для наукового обґрунтування волонтерського туризму як легітимного інструменту досягнення цих цілей. Крім того, Стратегія спирається на методологію смарт-спеціалізації, розроблену Об'єднаним дослідницьким центром Європейської комісії, що суттєво підвищує її авторитет в очах міжнародних партнерів та потенційних донорів. Важливою точкою входу є також пряма інтеграція в документ Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», яка може слугувати концептуальною рамкою для волонтерських програм із психосоціального підтримання.

Окремі оперативні цілі Стратегії за своїм змістовим наповненням є практично готовими розділами для програми розвитку волонтерського туризму. Зокрема, оперативна ціль 2.4 «Розвиток туристичної індустрії» містить пряме завдання щодо формування високоякісного регіонального туристичного продукту, що створює легітимний простір для позиціонування волонтерського туризму як нового, нішевого, проте стратегічно перспективного продукту в межах бренду «TERNOPIL*YA new emotions». Оперативна ціль 3.2 «Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування» з відповідними завданнями щодо збереження біорізноманіття, збільшення лісистості та впровадження систем екологічного менеджменту на рівні територіальних громад є класичним полем для діяльності міжнародних екологічних волонтерських таборів. Своєю чергою, оперативна ціль 1.2 «Розвиток освітнього та культурного потенціалу» передбачає використання культурного спадку для розвитку мешканців та реалізацію молодіжної політики, що може бути успішно операціоналізовано через міжнародні волонтерські програми обміну.

Заслуговує на увагу й зафіксований у документі високий рівень інституційної спроможності регіону. Стратегія свідчить про активну діяльність Регіонального офісу міжнародного співробітництва, функціонування Агенції регіонального розвитку, яка вже виконує роль адміністратора Фонду малих проєктів, та значний досвід участі у програмі транскордонного співробітництва Interreg NEXT. Це означає, що в області вже існують інституційні оператори, здатні взяти на себе функції з управління міжнародними волонтерськими проєктами, залучення донорського фінансування та координації зусиль різних стейкхолдерів. Таким чином, поєднання глобальних рамок сталого розвитку, конкретних оперативних цілей та розвиненої проєктної інфраструктури створює потужний фундамент для інтеграції волонтерського туризму в регіональну політику.

Попри значний потенціал, Стратегія має низку концептуальних прогалин, які створюють виклики для прямої імплементації досліджуваної концепції. Передусім спостерігається термінологічна та концептуальна лакуна, де саме поняття «волонтерство» фігурує в тексті лише двічі, причому виключно в контексті внутрішньої самоорганізації мешканців або гуманітарної допомоги в перші місяці повномасштабного вторгнення. Волонтерство повністю відсутнє як економічна категорія, а тим більше як складова туристичної індустрії, що створює головний виклик при спробі його інтеграції: йдеться не стільки про коригування існуючих положень, скільки про необхідність надбудови нового понятійного апарату.

Наступною проблемою є зафіксована в документі гіперконцентрація економічної та туристичної активності в обласному центрі та прилеглих до нього громадах. Ця територіальна асиметрія, яку сама Стратегія кваліфікує як загрозу, в контексті волонтерського туризму постає як парадокс. З одного боку, саме волонтерський туризм є ідеальним інструментом для децентралізації туристичних потоків і спрямування їх у віддалені сільські території, які цього найбільше потребують, однак з іншого наявні в області традиційні туристичні магніти, такі, як замки, печери та садиби, самі по собі не є волонтерськими проектами. Для їх функціонування в цій новій якості потрібна спеціальна адаптація, розроблення програм перебування волонтерів та поєднання пізнавального туризму з трудовою участю, чого документ наразі не передбачає.

Суттєвим обмежувальним фактором є й те, що Стратегія розроблялася в умовах воєнного стану, внаслідок чого безпекова проблематика стала наскрізним пріоритетом. Це може стати серйозним бар'єром для залучення іноземних волонтерів, які становлять значну частку цільової аудиторії волонтерського туризму. Документ не пропонує механізмів страхування таких ризиків, не містить окремого розділу з промоції регіону як безпечного саме для міжнародних волонтерів, а питання безпеки розглядається виключно в контексті захисту місцевого населення.

Відчувається також брак уваги до неформальної освіти та міжкультурного обміну як самодостатніх цінностей. На відміну від класичних стратегій розвитку волонтерського туризму, де міжкультурний діалог та особистісне зростання учасників є рівнозначними поряд із виконаною роботою, тернопільська Стратегія зосереджена майже виключно на інфраструктурних та економічних проектах. Міжнародне співробітництво подається в ній переважно як інструмент залучення фінансових ресурсів та технічної допомоги, залишаючи поза увагою глибинний «людський вимір» таких обмінів, що мимоволі редукує концепцію волонтерського туризму до суто утилітарної робочої сили, позбавляючи її потужного мотиваційного та іміджевого компонента.

Для гармонійної інтеграції концепції волонтерського туризму в цю Стратегію необхідно представити його не як окрему, чужорідну сутність, а як іманентний інструмент реалізації вже закладених у документ цілей. Такий підхід дозволяє уникнути потреби в радикальному перегляді Стратегії та натомість зосередитися на вибудовуванні логічних містків між волонтерським туризмом та конкретними оперативними завданнями.

Передусім, екологічні волонтерські табори можуть розглядатися як дієвий механізм виконання завдань оперативної цілі 3.1.1 щодо покращення якості водопостачання. Волонтери здатні долучатися до моніторингу якості води, розчищення прибережних смуг, облаштування джерел та проведення екопросвітницьких заходів у громадах, що безпосередньо корелює з визначеними в документі потребами. Класичні програми WWOOF, що пропонують роботу на органічних фермах в обмін на проживання, ідеально накладаються на завдання 2.2.2 щодо підтримання розвитку тваринництва, плодово-ягідництва та органічного землеробства. Такі програми забезпечують громади одночасно робочою силою, додатковим туристичним потоком та амбасадорами локального бренду, які після повернення додому популяризуватимуть продукцію місцевих виробників.

У соціальному вимірі завдання оперативної цілі 1.2.5 щодо підвищення рівня культури волонтерства серед молоді може бути логічно розширене до формату міжнародних молодіжних обмінів. Такі табори сприятимуть розвитку компетенцій, мовної практики та усвідомленню приналежності до глобальних процесів сталого розвитку, що прямо корелює з потребою у створенні молодіжних центрів у громадах, зафіксованою в документі. В контексті сценарного аналізу волонтерський туризм може бути переконливо представлений як один із ключових інструментів реалізації

оптимістичного сценарію розвитку області, який передбачає активізацію громад, залучення позабюджетних коштів та людського капіталу для вирішення нагальних локальних завдань.

Таким чином, Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки є не просто прийнятним, а оптимальним рецепієнтом для концепції волонтерського туризму. Вона містить чітко діагностовані проблемні вузли в екологічній, соціальній та культурній сферах, а також сформульовані стратегічні цілі, для досягнення яких волонтерський туризм може стати одним із найефективніших інструментів. Основне завдання з адаптації полягатиме не у перегляді чи корекції самої Стратегії, а у правильному позиціонуванні та інкорпоруванні волонтерського туризму як інноваційного механізму, що здатний генерувати синергетичний ефект, працюючи одночасно на досягнення кількох стратегічних та оперативних цілей, особливо в розрізі сталого розвитку територіальних громад.

Проаналізована Стратегія вирізняється винятково чіткою проблемно-цільовою відповідністю, що є її фундаментальною перевагою як платформи для інтеграції волонтерського туризму. Аналітична частина документа, по суті, являє собою деталізовану «карту потреб», яка може слугувати готовою матрицею для розроблення спеціалізованих волонтерських програм за кількома ключовими напрямками.

В екологічній сфері документ фіксує цілий комплекс системних проблем, кожна з яких є прямим запитом на волонтерську активність. Ідеться, зокрема, про критичний стан водних об'єктів, де частка забруднених зворотних вод, що скидаються без належного очищення, залишається неприпустимо високою, а понад 40 відсотків водопровідних та каналізаційних мереж перебувають в аварійному стані. Не менш гострою є ситуація у сфері поводження з твердими побутовими відходами: рівень їх захоронення сягає 67 відсотків, що майже вдвічі перевищує національний цільовий показник, а переважна більшість наявних сміттєзвалищ експлуатується з порушенням екологічних та санітарних норм. Стратегія також констатує низьку лісистість території, яка становить лише 14,6 відсотка при науково обґрунтованій нормі 20 відсотків, а також прогресуючу деградацію ґрунтів, де площі еродованих та ерозійно-небезпечних земель сягають 215,5 тисячі гектарів. Усі ці виклики формують об'єктивний запит на запуск міжнародних екологічних волонтерських таборів, програм з висадки лісу, очищення водойм, моніторингу стану довкілля та екологічного просвітництва місцевого населення.

Соціальний блок Стратегії містить не менш переконливі аргументи на користь волонтерського туризму. Документ засвідчує присутність на території області 66 892 внутрішньо переміщених осіб, значна частина яких потребує не лише матеріального підтримання, а й соціальної адаптації та інтеграції в місцеві громади. Паралельно фіксується неухильне зростання чисельності ветеранів війни, для яких актуальними є програми реабілітації, психологічного підтримання та професійної перекваліфікації. Крім того, у документі визнається гострий дефіцит інклюзивного середовища: значна частина об'єктів соціальної, освітньої та культурної інфраструктури залишається фізично недоступною для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. Ці обставини відкривають широкий спектр можливостей для соціального волонтерства, менторських програм, ініціатив із супроводу вразливих категорій населення та створення безбар'єрного простору.

На території області розташовано близько п'яти тисяч пам'яток культурної спадщини, з яких значна частина перебуває в аварійному або незадовільному стані, а процеси реставрації та консервації відбуваються вкрай повільно через хронічний брак фінансування. Водночас малі історичні міста області потерпають від занепаду, втрачаючи населення та економічну активність. У цьому контексті волонтерські табори з реставрації архітектурних пам'яток, програми з оцифрування об'єктів нематеріальної

культурної спадщини, археологічні практики студентів-істориків та створення нових туристичних продуктів на основі історико-культурних активів є очевидною та затребуваною відповіддю на зафіксовані в документі проблеми. Таким чином, аналітична основа Стратегії створює потужне емпіричне підґрунтя для обґрунтування волонтерського туризму як інструменту, що має чітку проблемну прив'язку та вимірювані очікувані результати.

Таблиця 1. Територіальні громади Тернопільської області [1]

№ з/п	Назва територіальної громади	№ з/п	Назва територіальної громади	№ з/п	Назва територіальної громади
1.	Байковецька сільська	20.	Збаразька міська	38.	Нагірянська сільська
2.	Бережанська міська	21.	Зборівська міська	39.	Нараївська сільська
3.	Білецька сільська	22.	Золотниківська сільська	40.	Озернянська сільська
4.	Білобожницька сільська	23.	Золотопотіцька селищна	41.	Підволочиська селищна
5.	Більче-Золотецька сільська	24.	Іванівська сільська	42.	Підгаєцька міська
6.	Борсуківська сільська	25.	Іване-Пустенська сільська	43.	Підгороднянська сільська
7.	Борщівська міська	26.	Козівська селищна	44.	Почаївська міська
8.	Бучацька міська	27.	Козлівська селищна	45.	Саранчуківська сільська
9.	Васильковецька сільська	28.	Колиндянська сільська	46.	Скала-Подільська селищна
10.	Великобerezовицька селищна	29.	Копичинецька міська	47.	Скалатська міська
11.	Великобiрківська селищна	30.	Коропецька селищна	48.	Скориківська сільська
12.	Великогаївська сільська	31.	Кременецька міська	49.	Теребовлянська міська
13.	Великодезеркальська сільська	32.	Купчинецька сільська	50.	Тернопільська міська
14.	Вишнівецька селищна	33.	Лановецька міська	51.	Товстенська селищна
15.	Гримайлівська селищна	34.	Лопушненська сільська	52.	Трибухівська сільська
16.	Гусятинська селищна	35.	Мельнице-Подільська селищна	53.	Хоростківська міська
17.	Заводська селищна	36.	Микулинецька селищна	54.	Чортківська міська
18.	Заліщицька міська	37.	Монастирська міська	55.	Шумська міська
19.	Залозецька селищна				

Аналіз Стратегії розвитку Тернопільської області виявляє чітку поляризацію територіальних громад за рівнем фінансової спроможності та економічної активності. Ця дихотомія «центр-периферія», де обласний центр та прилеглі громади концентрують левову частку ресурсів, є не лише ключовою проблемою, а й відправною точкою для моделювання потоків волонтерського туризму як інструменту збалансування регіонального розвитку.

На одному полюсі знаходяться прогресивні громади, які вже сьогодні демонструють високу інституційну та фінансову спроможність. Так, Байковецька сільська територіальна громада є абсолютним лідером області з найвищим індексом податкоспроможності на рівні 1.8 та видатками на одного мешканця в розмірі 22 759 гривень, що майже вдвічі перевищує середній показник. Тут зафіксована найвища середня заробітна плата в регіоні – 15 292 гривні. Це свідчить про те, що громада менше потребує класичної волонтерської допомоги, однак має всі передумови для того, щоб стати потужним координаційним та логістичним хабом для волонтерського руху. На її базі доцільно створювати тренінгові центри для навчання волонтерів з інших громад проєктному менеджменту, а також розвивати менторські програми, де успішні місцеві підприємці консультуватимуть ветеранів із депресивних територій щодо започаткування власної справи.

Таблиця 2. Адміністративно-територіальні одиниці області [1]

Адміністративно-територіальні одиниці		Система місцевого самоврядування			
область	–	1	обласних рад	–	1
райони	–	3	районних рад	–	3
міста	–	18			
селища	–	18			
села	–	1022			
міські територіальні громади	–	18	міських рад територіальних громад	–	18
селищні територіальні громади	–	16	селищних рад територіальних громад	–	16
сільські територіальні громади	–	21	сільських рад територіальних громад	–	21

Рисунок 1. Громади з найвищим рівнем видатків на 1 мешканця у 2023 році, гривень [1]

Подібна ситуація спостерігається у Великоберезовицькій селищній громаді, яка також входить до числа найбагатших із видатками 24 591 гривня на особу. Її ключова особливість це активний розвиток реального сектора економіки, зокрема функціонування тут одного з чотирьох індустриальних парків області «Західноукраїнський промисловий ХАБ».

Це відкриває унікальну нішу для професійного, або pro bono, волонтерства. Громада може стати центром тяжіння для міжнародних фахівців у сфері зеленого будівництва, циркулярної економіки та інжинірингу, які на волонтерських засадах долучатимуться до розбудови індустриального парку за найвищими екологічними стандартами. Ще одна прогресивна громада, Великобіроківська, позиціонує себе як лідер у впровадженні безпекових освітніх ініціатив, будучи учасником пілотного проєкту «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі». Це робить її ідеальним майданчиком для проведення волонтерських таборів із тактичної медицини, психологічної стійкості та мінної безпеки для дітей та молоді з усієї області.

Діаметрально протилежна ситуація склалася у відсталіх, периферійних громадах, які є хронічними аутсайдерами за фінансовими показниками, але водночас володіють унікальними природними та історичними активами. Саме вони формують основний

запит на волонтерську активність. Мельнице-Подільська селищна громада має найнижчі в області надходження на одного мешканця – лише 2 004 гривні, а її індекс податкоспроможності не піднімається вище 0.3. Проте на її території зосереджений найвищий в області відсоток природно-заповідного фонду – 56,51%, включаючи частину національного природного парку «Дністровський каньйон». Ця парадоксальна ситуація поєднання фінансової бідності з надзвичайним екологічним багатством робить Мельнице-Подільську громаду беззаперечним пріоритетом для розвитку екологічного волонтерського туризму. Це місце, де мають концентруватися міжнародні волонтерські табори, спрямовані на розбудову туристичних маршрутів, моніторинг біорізноманіття, розчищення берегів Дністра та відновлення джерел.

Схожі тенденції, але в культурній площині, демонструє Коропецька селищна громада, яка також належить до фінансово найслабших. На її території розташований занедбаний палац графа Бадені – пам'ятка архітектури національного значення, де було лише частково ліквідовано аварійний стан. Цей об'єкт є ідеальним магнітом для культурного та археологічного волонтерського туризму. Системна організація міжнародних волонтерських таборів з реставрації палацу, проведення студентських археологічних практик та програм з оцифрування історичної спадщини здатні не лише врятувати пам'ятку, а й створити навколо неї нову екосистему малого бізнесу — від хостелів до крафтових виробництв.

Нарешті, Іване-Пустенська сільська громада, яка потерпає від критичної нестачі кадрів у соціальній сфері, що підтверджується відсутністю там комунальних установ із надання соціальних послуг, формує запит на соціальний волонтерський туризм. Її територія може стати місцем для короткотривалих місій студентів-медиків Тернопільського національного медичного університету, а також іноземних фахівців із психології та соціальної роботи. Такі візити дозволили б надавати елементарні консультації літнім людям, проводити тренінги з ментального здоров'я та інтегрувати найкращі європейські практики соціальної роботи в сільській місцевості, реалізуючи на практиці завдання оперативної цілі щодо підвищення якості життя мешканців.

Таким чином, чітка поляризація громад створює ідеальне підґрунтя для впровадження моделі, за якої прогресивні громади беруть на себе роль ресурсних центрів, донорів та координаторів волонтерського руху, тоді як відсталі громади виступають основним полем для безпосередньої волонтерської діяльності. Такий підхід дозволяє перетворити волонтерський туризм із хаотичної благодійності на високоточний інструмент збалансування територіального розвитку, спрямовуючи людський, фінансовий та інтелектуальний капітал саме туди, де його внесок матиме найбільший трансформаційний ефект.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки, попри термінологічну відсутність у ній поняття волонтерського туризму, володіє значним інституційним потенціалом для його інтеграції. Цей потенціал забезпечується чіткою проблемно-цільовою відповідністю, наскрізним узгодженням із Цілями сталого розвитку ООН, наявністю релевантних оперативних цілей та розвинутою проектною інфраструктурою регіону. Водночас виявлено суттєві концептуальні прогалини, передусім відсутність розуміння волонтерства як економічної категорії, недостатню увагу до безпекових аспектів для іноземних волонтерів та брак фокусу на міжкультурному обміні як самодостатній цінності. На основі аналізу фінансово-економічної поляризації територіальних громад доведено, що оптимальною моделлю є розмежування функцій: прогресивні громади виконують роль координаційних хабів та ресурсних центрів, тоді як відсталі громади з унікальними природними та культурними активами стають основним полем для безпосередньої волонтерської діяльності. Перспективи подальших наукових розвідок

пов'язані з кількісним вимірюванням соціально-економічного ефекту від волонтерських програм для приймаючих громад, розроблення методики оцінювання готовності громад до прийняття волонтерських потоків, а також із вивченням мотиваційних комплексів різних категорій волонтерів, зокрема в контексті повоєнного відновлення України.

Conclusions. The study showed that the Ternopil Region Development Strategy for 2021–2027, despite the terminological absence of the concept of volunteer tourism, has significant institutional potential for its integration. This potential is ensured by clear problem-target correspondence, end-to-end coordination with the UN Sustainable Development Goals, the presence of relevant operational goals and a developed project infrastructure of the region. At the same time, significant conceptual gaps were identified, primarily the lack of understanding of volunteering as an economic category, insufficient attention to security aspects for foreign volunteers and the lack of focus on intercultural exchange as a self-sufficient value. Based on the analysis of the financial and economic polarization of territorial communities, it was proven that the optimal model is the delimitation of functions: progressive communities play the role of coordination hubs and resource centers, while backward communities with unique natural and cultural assets become the main field for direct volunteer activity. Prospects for further scientific exploration are related to quantitative measurement of the socio-economic effect of volunteer programs for host communities, development of a methodology for assessing the readiness of communities to accept volunteer flows, as well as studying the motivational complexes of different categories of volunteers, particularly in the context of the post-war reconstruction of Ukraine.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 03 грудня 2020 року № 16. URL: <https://oda.te.gov.ua/storage/app/sites/26/uploaded-files/rozporiadzennia-sxvalennia-strategiyi.pdf> (дата звернення: 21.04.2026)
2. Альварес М., Кампо С., Фукс Г. Туризм у зонах конфліктів: ворожнеча та сприйняття ризику. *Міжнародний журнал досліджень культури, туризму та гостинності*. 2020. Вип. 14. № 2. С. 189–204. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-08-2019-0136>
3. Campo S., Fuchs G., Álvarez M. D. The role of communications on the relationship between feelings for and intention to visit a country with ongoing conflicts. *Consumer Behavior in Tourism and Hospitality*. Vol. 19. No. 3. P. 404–421. DOI: <https://doi.org/10.1108/CBTH-09-2023-0155>

References

1. Stratehiia rozvytku Ternopilskoi oblasti na 2021–2027 roky, zatverdzhena rishenniam Ternopilskoi oblasnoi rady vid 03 hrudnia 2020 roku no. 16. [The development strategy of the Ternopil region for 2021–2027, approved by the decision of the Ternopil regional council dated December 3, 2020 № 16]. Available at: <https://oda.te.gov.ua/storage/app/sites/26/uploaded-files/rozporiadzennia-sxvalennia-strategiyi.b.pdf> (accessed: 21 April 2026)
2. Alvarez M., Campo S., Fuchs G. (2020) Tourism in conflict zones: Animosity and risk perceptions [Tourism in conflict zones: hostility and risk perception]. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, vol. 14 (2), pp. 189–204. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-08-2019-0136>
3. Campo S., Fuchs G., Álvarez M. D. The role of communications on the relationship between feelings for and intention to visit a country with ongoing conflicts. *Consumer Behavior in Tourism and Hospitality*. Vol. 19. No. 3. P. 404–421. DOI: <https://doi.org/10.1108/CBTH-09-2023-0155>